

פרק 11 – האם דיין נתן את ההוראה?

הטענה, שתקיפות "ליברטי" בוצעו בפקודה ישירה של שר הביטחון משה דיין, הועלתה בפי כמה מחסידי תיאוריות קונספירציה, וראש וראשון מבין אלה היה נורמן פ. דייסי, יו"ר "הוועד האמריקני לפלסטין".

דיין, אז שר החוץ, נסע בספטמבר 1977 לביקור רשמי בארצות הברית לשיחות עם הנשיא ג'ימי קרטר ושר החוץ סירוס ואנס. ב-19 בספטמבר 1977 פירסם "ניו יורק טיימס" מודעה, שכותרתה הכריזה באותיות גדולות: "האם אנו מקבלים את פני רוצח הבנים שלנו?" את המודעה מימן נורמן דייסי. מתחת לכותרת התנוססה תמונת משה דיין.

המודעה כללה את סיפור תקיפת "ליברטי" ב-8 ביוני 1967, ולהלן נטען כי "ועד זה" השיגה מסוכנות הביון המרכזית שלושה מסמכים מודיעיניים - שלא עברו הערכה - מכוח תקנת חופש המידע, וצוטטו קטעים ממסמכים אלה. הסרת הסיווג ממסמכים אלה היתה צעד חריג ביותר. מחבר ספר זה מעולם לא הצליח להשיג הסרת סיווג של מסמך מודיעיני לא-מוערך של CIA, או כל מידע על נסיבות הסרת הסיווג המיוחדת שהושגה בשביל פרסום המודעה ב"ניו יורק טיימס". בכל אחד מהמסמכים שצוטטו בעיתון, נמחקו בצבע שחור מספר קטעים ולפיכך לא כל המידע המקורי ניתן לקריאה. במסמך הראשון, שכלל חוות דעת של המטה הכללי הטורקי (TGS), נאמר: "ה-TGS משוכנע שההתקפה על 'ליברטי' ב-8 ביוני 1967 היתה מכוונת. היא בוצעה כי ה-CCNMO הפעיל של ליברטי גרם לחסימת שידורים צבאיים ישראלים." שם המודיע והמקור המדויק שממנו הושג המידע נמחקו.

המסמך המודיעיני הלא-מוערך השני ציין, ש"כוחות ישראלים לא עשו טעויות." שמות המודיע ומקור המידע נמחקו, כבמסמך הראשון.

המסמך המודיעיני הלא-מוערך השלישי, שכותרתו "התקפה על 'ליברטי' בפקודת דיין", תוארך 9 בנובמבר 1967. המודעה ציטטה את פסקה 2 של המסמך המצונזר: "[נמחק] העיר לגבי טיבוע [כך במקור] אוניית התקשורת של ארה"ב יו.אס.אס. 'ליברטי'. הם אמרו, כי דיין נתן אישית את הפקודה לתקוף את האוניה וכי אחד הגנרלים שלו התנגד נמרצות לפעולה, באומרו "זה פשוט רצח!" אחד מהאדמירלים שנכחו, שהתנגד גם הוא לפעולה, היה זה שציווה להפסיקה. [מחק] סבור שהתקיפה על אוניית ארה"ב היא [נמחק] מזיקה לכל השאיפות הפוליטיות של דיין."

להלן כללה המודעה סידרת שאלות שהאחרונה בהן היתה: "אם היה לכם במשך 10 שנים מידע החושף את זהות האדם שפקד במתכוון על התקיפה, שהרגה או פצעה כה רבים מבינינו, מדוע לא דרשתם מעולם כי יובא לדין צדק? מדוע, בזמן שהסגרתם אנשים שנחשדו בפשעי מלחמה באירופה לפני 35 שנה, לא עשיתם כלום למחולל פשע מלחמה נתעב זה נגד אנשי צבא אמריקניים לפני 10 שנים?"

המודעה הסתיימה בקריאה: "הגיעה השעה שממשלת ארה"ב תסיים את שתירתה על אסון 'ליברטי'. הגיע הזמן שהעם האמריקני יקבל את האמת!"

ידיעה חדשותית נפרדת, שפורסמה בעמוד 7 באותו גיליון של "ניו יורק טיימס", הגדירה את "הוועדה האמריקנית לפלסטין" כ"וועדה כלל-ארצית של אמריקנים המבקשים לעזור לפלסטינים לשוב למולדתם." מידע על המודעה הופץ על ידי סוכנויות AP ו-UPI, ומאמרים עליה הופיעו ב"ווישינגטון פוסט" ובעיתונים אחרים בווישינגטון הבירה.²

ביום פרסום המודעה ב"ניו יורק טיימס" רואין ראש סוכנות הביון המרכזית, אדמירל סטנספילד טרנר, בתוכנית הטלוויזיה "בוקר טוב אמריקה" על ידי המארח, סטיב בל. למרבה הצער, רק ב-28 בינואר 1985

אישר CIA שחרור תמלילו של ראיון זה במישדר "בוקר טוב אמריקה", וזאת למעלה מ-7 שנים אחרי שנשמע ונצפה בידי עשרות מיליונים של צופי טלוויזיה! התמליל מאיר עיניים ומובא להלן:³

תמליל – "בוקר טוב אמריקה" ספטמבר 19 1977

סטיב בל: יש תקרית ספציפית שנדונה זה עתה בעיתוני הבוקר; קבוצת תומכי פלסטין בארה"ב פירסמה ב"ניו יורק טיימס" מודעה המצטטת מידע גולמי של ה-CIA, שהושג מכוח תקנת חופש המידע. מושמעת שם האשמה, שמשה דיין הורה מפורשות על תקיפת 'ליברטי' במלחמת 1967 במזרח התיכון. התוכל להאיר את עינינו בעניין זה?

אדמירל טרנר: אני יכול בהחלט ואני שמח, סטיב, שהדגשת את המילים "מידע מודיעיני גולמי". אנו נדרשים על פי תקנת חופש המידע לספק למי שמבקש אותם מסמכי מודיעין שניתן להסיר את סיווגם. בין אלה ששחררו היו כמה שצינו את האפשרות, שממשלת ישראל ידעה על "ליברטי" לפני התקיפה. בנוסף, שחררנו מסמך-על שעבר הערכה, שנאמר בו ברורות, כי דעתנו המוסמכת היתה שלממשלת ישראל לא היה כל מידע כזה באותו זמן. [הדגשת המחבר].

אושר לשחרור

28 בינואר 1985

מן הראוי להעריך את מסמך המודיעין הלא-מוערך, המאשים את דיין. המודיע והמקום שממנו נבע המסמך הוסתר, כך שאין בפרטים אלה כדי לסייע. מדובר בחמש קביעות:

- המסמך מציין: "— העיר על טיבוע אוניית התקשורת האמריקנית, 'ליברטי'". הערת מחבר ספר זה: האוניה לא טובעה.
- מסמך: "הם אמרו שדיין הורה אישית לתקוף את האוניה". הערת מחבר ספר זה: השאלה היא איזה משקל יש לקביעה, שדיין הורה אישית לתקוף את האוניה.
- מסמך: "אחד מהאדמירלים שנכחו התנגד גם הוא לפעולה". הערת מחבר ספר זה: המקור גורס, שבחיל הים הישראלי היו יותר מאדמירל אחד, אולם ב-1967 היה בחיל הים אדמירל אחד בלבד, שלמה אראל. אראל נמצא בחיפה ב-8 ביוני 1967, ודיין היה בדרכו לחברון. שום אדמירל לא שהה במחיצת דיין בקריה בתל אביב.
- מסמך: היה זה הוא [האדמירל] שהורה לעצור אותה [את התקיפה] ולא דיין". הערת מחבר ספר זה: מן הידוע על מזגו של דיין ועל הסגנון הפיקודי שלו, קשה ביותר להניח, שקצין כפיף סתר את פקודתו בנוכחותו. (כזכור, היו למעשה שתי תקיפות: הראשונה בידי מטוסים, שהופסקה בפקודת בקר האוויר הראשי במפקדת חיל האוויר ב"בור" בתל אביב; השנייה היתה התקיפה של סירות הטורפדו, שנעצרה לא על ידי מפקדת חיל הים בחיפה, אלא על ידי מפקד פלגת הטורפדות לאחר שהושלמה התקפת הטורפדו).
- מסמך: "— סבור שהתקיפה נגד האוניה האמריקנית גם מזיקה לכל שאיפה פוליטית של דיין". הערת מחבר ספר זה: שוב לא נכון. דיין יצא מהמלחמה גיבור ונותר שר הביטחון והאיש מספר 2 בממשלת ישראל עד לאחר מלחמת 1973.

מסקנת מחבר ספר זה: המודיע הלא-מזוהה שגה, או לא דייק, בקשר לכל קביעה אחרת שנעשתה, ומכאן, שאמינות הקביעה, כי דיין הוציא הוראה אישית על התקיפה, מפוקפקת גם היא. דומה, שהמודיע הלא-מזוהה לא היה מידע לכל פרט ופרט במסמך, או שהפיץ מידע שגוי עליו, ובהערכתו את העתיד הפוליטי של דיין החטיא לחלוטין. איזה משקל, אם כן, יש לייחס להערכה המדווחת של המקור ש"דיין הורה אישית על תקיפת האוניה?" אפס!

האוטוביוגרפיה של דיין, "אבני דרך", שיצאה לאור ב-1976, מציגת כי כאשר דווח לו ב-8 ביוני כי חברון נכבשה בידי צה"ל יצא מיד לחברון: "לפני הצהריים, ב-8 ביוני, הודיע פיקוד המרכז שכוחותיו (חטיבת ירושלים) חברו עם פיקוד הדרום, כלומר עברו את הדרך מירושלים לבית-לחם, לחברון ולדהריה.... יצאתי להר חברון. בירושלים נפגשתי עם [אלוף פיקוד מרכז] עוזי נרקיס ונסענו דרומה.... ביקרנו בבריכות שלמה ואחר כך פנינו לגוש עציון.⁴ תקרית "ליברטי" לא נזכרת כלל בספרו של דיין.

מחלקת ההיסטוריה של צה"ל תיעדה, כי בבוקר 8 ביוני 1967, דיין נסע לירושלים, ומשם נלקח על ידי אלוף עוזי נרקיס לחברון.⁵ הנסיעה מהקריה לשדה דב, שבצפון תל אביב, אורכת כ-15 דקות. המרחק בקו אווירי משדה דב לירושלים הוא כ-55 קילומטר. מהירות השיט של מסוק סופר פרלון היא בין 138 ל-155 קשר; מכאן שזמן הטיסה של דיין לירושלים היה בין 12 ל-15 דקות. אחר כך פנה נתיבו כ-10 קילומטר דרומה מירושלים לבית לחם, ומשם כ-20 קילומטרים לגוש עציון, שם עצרו הוא וחבורתו לארוחת צהריים, ואחר כך נסעו לחברון, מרחק של עוד כ-8 קילומטרים.

היש ראיות כלשהן, המאשרות את המעשה הנפשע כביכול של דיין? אלוף עוזי נרקיס ציין, שב-8 ביוני שהה במפקדתו בירושלים כשדיין הגיע במסוק. נרקיס זכר שנועד עם ראש הממשלה לשעבר דוד בן-גוריון ועמד ללוותו לכותל המערבי, שנכבש זה עתה מידי הירדנים.⁶ דיין אמר לנרקיס: "לא. אנו נוסעים לחברון," ואז לקח נרקיס את שיירת החפ"ק שלו - 2 זחל"מים ו-2 ג'יפים, והם יצאו לכיוון חברון. נרקיס אמר למחבר ספר זה: "אבל אל תסתמך על דברי. השבועון האמריקני 'לייף' פירסם מהדורה מיוחדת על מלחמת ששת הימים, שכללה תמונה של דיין סועד צהריים אותו יום בדרך לחברון."

כמה ימים אחר כך, מבלי לדעת אם התמונה המקורית תימצא, דיבר עליה מחבר ספר זה באוזני העיתונאי הבכיר איתן הבר.⁷ הבר אמר: "כן, אני זוכר את התמונה, אני מופיע בה. הייתי עם דיין אותו יום." בצילום דיין יושב על הקרקע ליד אלוף-משנה, שמחקר נוסף זיהה אותו כרחבעם (גנדי) זאבי.⁸ מחבר ספר זה ראיין את זאבי, שזכר את הסיור וזיהה את אתר ארוחת הצהריים, על יסודות של בניין בגוש עציון.⁹

שר הביטחון משה דיין סועד צהריים בגוש עציון בדרך לחברון ב-1335, 8 ביוני 1967 (צילום דוד רובניגר/טיים-לייף)

קצין אחר שעמד ברקע הצילום ב"לייף" זוהה כיצחק רגר, ששירת כמפקד גדוד ב-1967. מחבר ספר זה ראיין את רגר כשהיה ראש העיר באר שבע, ורגר אישר את דמותו בצילום.¹⁰ ישנם, אם כן, 3 עדי ראיה נפרדים, המאשרים את מיקומו של דיין וחוסר יכולתו לתת פקודה לתקוף את "ליברטי" ב-8 ביוני 1967 בין 1300 ו-1400.

למחבר ספר זה נודע גם מפי אלוף נרקיס, שב-8 ביוני 1967, היה עמו טוראי יעקב (קובי) שרת, שתפקידו היה לנהל את יומן פיקוד מרכז. יעקב שרת, בנו של משה שרת, ראש הממשלה השני של ישראל, אישר את השתתפותו בסיור עם דיין ב-8 ביוני 1967, ואת סיפורו של עוזי נרקיס.¹¹

בניסיון לאסוף פרטים נוספים על דיין באותו יום, ראיין מחבר ספר זה את חברו הוותיק ואיש סודו אלוף (דימ') שלמה גזית.¹² גזית ציין, שהוא ודיין מעולם לא שוחחו על "ליברטי". הוא המשיך וסיפר על מקרה מ-1954, שבו דיין לא יכול להיזכר בפרטי אירוע כלשהו, ואז אמר לו גזית, אז רל"ש הרמטכ"ל דיין: "משה, אתה חוטא להיסטוריה. אני מציע שתתחיל לנהל יומן." גזית דיין הסכים, ולמחרת בילה שעה בכתיבה על היום הקודם. גזית אמר, שדיין שוב לא עשה זאת בעצמו לעולם. במקום זאת הורה לחיילים ישראלים, פקיד בכיר במשרד הביטחון, לרשום בשבילו את היומן. מחבר ספר זה איתר את חיים ישראלי, שעדיין עבד במשרד הביטחון, והלה אמר לו, כי ביומן שרשם ב-8 ביוני 1967 לא נאמר דבר על אודות "ליברטי". ישראלי זכר, שהמזכיר הצבאי של דיין ב-8 ביוני 1967 היה אל"מ יצחק ניסיהו.

ניסיוהו גר ברמת גן. הוא נזכר שטס עם דיין ב-8 ביוני לירושלים ובשעות אחר הצהריים המוקדמות אותו יום נסע עם דיין ונרקיס לחברון בשיירה שאירגן נרקיס.¹³ ניסיוהו נסע בג'יפ המוביל. בדרך עצרו לארוחת צהריים בגוש עציון ואחר כך נסעו לחברון, שם ביקר דיין במערת המכפלה. השיירה המשיכה משם לבאר שבע, ושם בשעות הערב המוקדמות שמע דיין בראשונה על תקרית ליברטי. מבאר שבע חזרו דיין ומלוויו לתל אביב במסוק ובהגיעם נסעו לקריה. זמן קצר אחר כך עזב דיין את הקריה ובילה את הלילה עם מאהבת שלו בתל אביב. הוא חזר למשרדו השכם בבוקר והחל לקרוא מסרים שהתקבלו במשך הלילה, ולהפתעתו נתקל במברק מנאצר לנשיא סוריה נור אל-דין אתאסי, שיורט ב-0330, שבו נאמר: "אני חושב שישראל מעוניינת לרכז את כוחותיה נגד סוריה, במטרה לכתוש את הצבא הסורי.... הייתי רוצה ליעץ לך להסכים לסיום פעולות האיבה וליידע את או טנט, המזכיר הכללי [של האו"ם], כדי לשמר את הצבא הסורי שלם. הפסדנו את הקרב הזה. אללה יהיה עמנו בעתיד."¹⁴

דיין תקף בזעם את הקצין התורן הלילי על שלא הזעיקו כשהגיע מסר זה, שכן פירש את המברק כאומר שהמלחמה בחזיתות המצרית והירדנית הסתיימה. הוא קרא לאלוף דוד אלעזר, מפקד פיקוד צפון, שלחץ מזה כמה ימים לקבל אישור לתקוף את סוריה, פקד עליו לצאת מיד להתקפה נגד סוריה ואז התקשר עם ראש הממשלה לוי אשכול ודיווח כי פקד על ההתקפה על סוריה, אם כי עדיין יכול לעצרה. אשכול נרגז מאוד על שדיין פעל מבלי להיוועץ עמו תחילה. ומיד קרא לישיבה של הקבינט. ההתקפה על סוריה לא נעצרה.

מחקרו של מחבר ספר זה מלמד, על סמך הראיות שנדונו לעיל, כי חוסר המעורבות הטוטלית של דיין בתקרית "ליברטי" ברורה למדי. אישור נוסף לכך נמצא כאשר אותר עד ראייה עיקרי נוסף. תוך כדי טיפול באישור להשתמש בתצלום דיין בשבועון "לייף", נודע למחבר ספר זה כי הצלם היה דוד רובינגר, שעדיין עבד בשביל הוצאת "טיים-לייף" 25 שנה לאחר מעשה. יומנו של רובינגר מאשש את זיכרונו, כי פגש את דיין בשדה דב ב-8 ביוני 1967, טס עמו לירושלים במסוק סופר פרלון, ואחר כך נסע עם דיין ונרקיס ברכב הפיקוד לגוש עציון ומשם לחברון. רובינגר זכר שרכב הפיקוד היה רכב פתוח ללא מכשירי קשר (עדיין לא היו אז טלפונים סלולריים), ולדיין וחבורתו לא היתה יכולת להתקשר עם גורם חוץ כלשהו משעות לפני הצהריים עד הגיעם לבאר שבע.

הגדלה של תמונת שעון היד של דיין מתוך תמונה אחרת שבאותו סליל כתמונה הקודמת של דיין (צילום דוד רובינגר/טיים-לייף)

בחינה מדוקדקת של הדמויות בתצלום "לייף" מראה, שלפחות 3 מהם ענדו שעוני יד. מחבר ספר זה שאל את רובינגר אם ניתן להגדיל את התצלום על מנת לראות את הזמן בשעונים בזמן שדיין סעד צהריים בגוש עציון. בתצלום "לייף" לא ניתן להגדיל את שעונו של דיין בשל הזווית שבה צולם, אבל רובינגר צילם אז צילומים רבים בתוך דקה או שתיים, ואותם ניתן להגדיל כדי לראות היטב את לוחות 3 שעוני היד.¹⁵ השעה בכל השעונים, לרבות שעונו של דיין, היתה 1325 - כ-17 דקות לפני שניתנה הפקודה הראשונה לשלוח מטוסי מיראז' 3C לחפש אוניית מלחמה ליד אל-עריש.

דיין לא עשה זאת!

¹ CIA Papers Cite Israelis in Attack on U.S. Navy Ship," *New York Times*, September 19, 1977, 7

² ראו תיק CIA בנוגע לתקנה לחופש המידע על תקרית יו.א.א. "ליברטי". ניתן לקבל תיק זאת בפניה בכתב ל-CIA.

³ המישדר "בוקר טוב אמריקה" שודר ב-19 בספטמבר 1977.

⁴ משה דיין, "אבני דרך", עידינים, 1976, 453.

⁵ תיאור של הסיור לחברון "עיר האבות" וביקור מרגש במערת המכפלה מובא בספרו של עוזי נרקיס, *אחת ירושלים*. הוצאת עם עובד, 1975, 262-263.

- 6 ראיון של מחבר ספר זה עם עוזי נרקיס ב-19 ביוני 1990 בתל אביב. אלוף נרקיס רואיין שוב על-ידי מחבר ספר זה במיאמי, פלורידה, ב-13 ביולי 1991. ראו: עוזי נרקיס, "אחת ירושלים", עם עובד, 1975. אלוף נרקיס נפטר ב-17 בדצמבר 1997.
- 7 איתן הבר היה אחד מיועציו הקרובים ביותר של יצחק רבין.
- 8 רחבעם (גנדי) זאבי היה בעת הראיון שלו יו"ר הנהלת מוזיאון ארץ-ישראל בתל אביב וחבר כנסת מטעם "מולדת", המפלגה שהקים. זאבי נרצח ב-17 באוקטובר 2001, בהיותו שר התיירות.
- 9 הראיון התקיים בתל אביב ב-11 ביוני 1992.
- 10 ראיון של מחבר ספר זה עם יצחק רגר ב-17 בדצמבר במיאמי, פלורידה. רגר נעשה ראש העיר באר שבע ב-1982, משרה שמילא עד מותו ב-16 ביוני 1997. במלחמת ששת הימים פיקד על הגדוד שכבש את בית לחם וגוש עציון.
- 11 ראיון טלפוני של מחבר ספר זה עם יעקב (קובי) שרת ב-13 ביולי 1991. שרת היה בישראל ומחבר ספר זה במיאמי, פלורידה. יעקב שרת הוא העורך העברי של ספר זה, ואביו של המתרגם יורם שרת.
- 12 לשעבר מתאם הפעולות בשטחים, ומאוחר יותר ראש אמ"ן.
- 13 ראיון של מחבר ספר זה עם יצחק ניסיהו ב-20 ביוני 1990 בתל-אביב.
- 14 Aharon Bregman and Jihan El-Tahri, *The Fifty Years' War: Israel and the Arabs* (New York: TV Books, 1998, 1999), 111
- 15 פקס מדוד רובינגר למחבר ספר זה ב-10 בפברואר 1992, המציין את השעה בשעונו של דיין.